

waardoor de ruimte-massa verhouding van het landschap langzaam maar zeker afbrokkelt en er steeds meer een open vlakte ontstaat.

Begraafplaatsen vormen belangrijke biotopen voor korstmossen. Omdat er in Nederland van nature geen natuursteen voorkomt, vormen de geïmporteerde grafstenen een van de weinige plekken waar zij voorkomen.

Door de lage ligging heeft zich op de begraafplaats een typische moerasvegetatie ontwikkeld, waar moeraszegge domineert naast enkele moerasplanten als moeraspirea, echte koekoeksbloem, valeriaan en rietgras. Langs de Bullewijk staat een vrij gesloten begroeiing van

boven, op een verhoogde kade. Kleine bosjes van es en meidoorn geven een coulissenwerking. De relatie met de Bullewijk met de begraafplaats is vanuit historisch perspectief bekeken belangrijk, aangezien de overledenen vroeger per boot naar Beth Haim gebracht werden. De poort aan de Bullewijk is dan ook historisch gezien de hoofdentree.

Tussen de laaggelegen velden, is een kunstmatig opgeworpen heuvel te zien, waar ooit een boerderij op heeft gestaan. De stabielere ondergrond heeft er hier voor gezorgd, dat er minder grafzerken op dit veld zijn weggezaakt. Door de hoogteverschillen heeft dit grafveld

hoge, droge en lager gelegen natte, venige plekken.

Niet alleen voor de restauratiewerkzaamheden, maar ook de voor de jaarlijkse terugkerende onderhoudskosten moet geld worden ingezameld. Van de subsidies van overheid, gemeente en giften van particulieren kan minimaal onderhoud plaatsvinden. Het onderhoud bestaat voornamelijk uit het maaien van gras en snoeien van beplanting. Het maaien moet zeer nauwkeurig plaatsvinden, aangezien de laagliggende zerken kunnen beschadigen.

INGESPREEK MET J. COEVERT, DE MAN DIE DE GRAFSTENEN ONDERHOUDT

De wereldwijd geroemde grafstenen van de Portugees-Israëlietische begraafplaats in Ouderkerk aan de Amstel moeten onderhouden worden. Tegenwoordig is deze taak in handen van Jan Coevert. Hoewel hij met zijn aannemersbedrijf pas sinds de jaren zeventig bij ons werkt, is hij al de derde generatie van zijn familie die zorgt voor het onderhoud aan de Portugees-Israëlietische begraafplaats. Zijn grootvader begon een aannemersbedrijf, waarin later ook zijn zoons kwamen werken. Zijn grootouders waren als vanzelfsprekend betrokken geraakt bij het onderhoud omdat ze praktisch burens waren van de opzichter. Grootvader en grootmoeder Coevert woonden namelijk in het Witte Huis bij de begraafplaats en hadden ook veel contact met het gezin Alvares Vega.

Jan Coevert, geboren in 1942, ging in 1954 naar de Ambachtsschool van Amsterdam. Na een drie-jarige aannemerscursus werkte hij gedurende enkele jaren in het bedrijf van zijn grootvader en vader. Nadat hij de dienstplicht had vervuld is hij in 1963 zelf een aannemersbedrijf begonnen.

Voor het onderhoud van de grafstenen op de begraafplaats werden vroeger de grafstenen handmatig afgeschuurd. Om de letters en afbeeldingen te beschermen tegen het schuren, werden ze inge-

smeerd met een teerproduct. Tegenwoordig maakt Jan Coevert de stenen schoon met een hogedrukspuit en worden de inscripties tegen de waterstraal beschermd met zwarte verf. De letters die 'op de steen liggen' worden met kurk ingewreven en schoongemaakt. Naast het onderhoud houdt Jan Coevert zich bezig met het restaureren van de grafstenen. Onder toezicht van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg zijn inmiddels een twintigtal stenen op het 'veld 1892' vakkundig gerestaureerd.

Jan Coevert maakt zich zorgen om de vernielingen die de laatste tijd worden aangericht op begraafplaatsen in Nederland. De begraafplaats in Ouderkerk aan de Amstel is slechts omgeven door een eenvoudig hek en langs de vaart is zelfs helemaal geen bescherming tegen indringers. Dat deze begraafplaats tot nu toe hiervan bespaard is gebleven komt wellicht door de rust en sereniteit die de begraafplaats omringen.

Laura Dessens

CASTRO NIEUWSBRIEF

Castro Nieuwsbrief is een uitgave van het David Henriques de Castrofonds, Kerkstraat 7, 1191 JB Ouderkerk ald Amstel
Tel.: 020-496 34 98, Fax: 020-496 54 96, e-mail bethaim@wxs.nl, Postbank 69 34 112, Rabobank 35 18 48 800

EEN GROTE STAP VOORUIT! FANTASTISCHE BIJDRAGE VAN DE OVERHEID

Het Rijk (monumentenzorg) heeft via de provincie Noord-Holland 1,2 miljoen gulden beschikbaar gesteld voor het opknappen van de Joodse begraafplaats Beth Haim. In het kader van het Provinciaal Restauratie Uitvoerings-programma zijn voor drie jaar subsidiebedragen opgenomen. Voor het jaar 1998 zal f 132.945,- beschikbaar worden gesteld en voor het jaar 1999 als ook voor het jaar 2000 f 551.976,-, zodat er een totaal f 1.236.897,- voor restauratie kan worden ingezet.

Zoals bekend tracht de Stichting David Henriques de Castrofonds de Portugees-Israëlietische Begraafplaats in Ouderkerk aan de Amstel van de ondergang te redden.

Op verzoek van het Castrofonds is in 1997 aan Braaksma & Roos architecten opdracht verleend een masterplan te maken om de begraafplaats weer in goede staat te brengen.

Uitgangspunt bij alle restauratiewerkzaamheden aan de graven is, dat de huidige sfeer van de grafvelden moet worden behouden. Uit het plan blijkt, dat de restauratie in totaal een bedrag zal vergen van 5 miljoen gulden. Met dit bedrag wordt beoogd de begraafplaats in goede staat te brengen en de unieke natuurstenen graven en monumenten te restaureren.

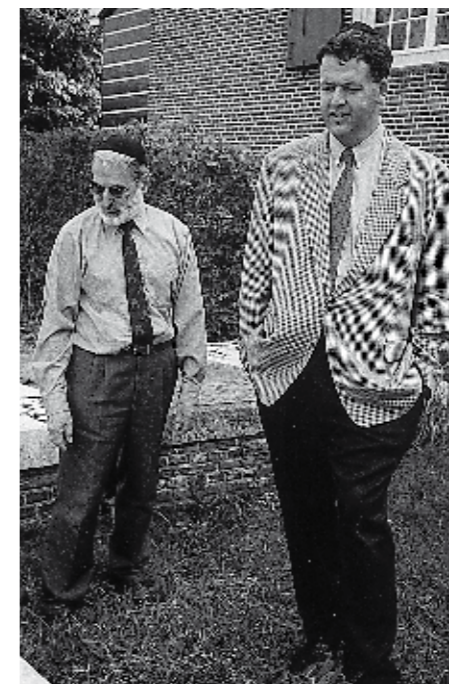
Het Castrofonds heeft kans gezien de afgelopen jaren circa f 400.000,- bijeen te brengen. Daarbij zijn giften van bedrijven en particulieren.

Bij deze 4 ton zit ook de honderdduizend mark van Nordrhein-Westfalen en vijftigduizend mark van Niedersachsen. De President van de Duitse deelstaat Nordrhein-Westfalen, Johannes Rau, bracht in februari 1997 een bezoek aan de begraafplaats.

Sindsdien heeft Rau aan vele collega's een brief geschreven over de toestand van de begraafplaats, ook aan premier Kok. Deze brief had effect. Het subsidie-verzoek werd

doorgespeeld naar het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport met als resultaat dat een gift kwam van f 100.000,-.

Het bestuur van het Castrofonds, onder voorzitterschap van burgemeester C. de Groot van Ouder-Amstel, droeg kennis van de aanwezigheid van het Fonds Investerings Noord-Holland (FINH). Dit fonds (groot circa 365 miljoen) is in 1996 ingesteld met als belangrijkste voeding de vermogensuitkering van het provinciale electriciteitsbedrijf PEN voordat dit fuseerde tot Energie Noord West. Gelet op de herkomst van het fonds staat

Mr. H.M. Meijdam, gedeputeerde provincie Noord-Holland wordt op de begraafplaats Beth Haim rondgeleid door rabbijn H. Rodrigues Pereira.

het maatschappelijk rendement centraal bij de besteding.

Vorig jaar werd door het Castrofonds een verzoek ingediend om een bijdrage uit het reeds genoemde Fonds.

Op 1 september j.l. werd bekend dat de Provincie Noord-Holland 70 miljoen gulden beschikbaar stelt voor nieuw beleid. De provinciebegroting 1999 omvat 26 miljoen voor voorstellen voor nieuw beleid en het Fonds Investerings Noord-Holland 42 miljoen.

Anders dan gevraagd overwegen G.S. het Castrofonds 1,5 miljoen gulden (éénmalig) beschikbaar te stellen uit de begroting 1999. Provinciale Staten moeten daarover op 12 november a.s. beslissen. In het beleidsplan 1999 is de volgende tekst opgenomen:

'De Portugees-Israëlietische begraafplaats Beth Haim in Ouderkerk aan de Amstel is een uniek monument dat op de rijksmonumentenlijst staat. De begraafplaats is in 1614 aangelegd. Deze bijna 4 eeuwen oude begraafplaats zal in de komende tijd gerestaureerd worden. Wij willen, samen met het rijk, de gemeente Amsterdam en particulieren, de restauratie met een financiële bijdrage steunen. Beschikbaar te stellen bedrag: f 1.500.000,- eenmalig, ten laste van de algemene middelen.'

Met de reeds genoemde 1,2 miljoen van het Rijk is dit voorstel van de provincie een enorme opsteker voor het bestuur van het Castrofonds.

Van de benodigde 5 miljoen is - als Provinciale Staten van Noord-Holland - in november met het voorstel instemmen ruim 3 miljoen beschikbaar.

Met de restauratie van grafzerken op de begraafplaats is inmiddels een begin gemaakt.

Het Castrofonds zet thans alle zeilen bij om de resterende 2 miljoen bijeen te brengen.

1898-1998, TENTOONSTELLING 100 JAAR DE CASTRO

Honderd jaar geleden overleed op 24 Tisjri 5659 - 10 oktober 1898 David Henriques de Castro Mzn. Door zijn werk voor en publicaties over de Portugees-Israëlietische Begraafplaats Beth Haim (Huis des Levens) in Ouderkerk aan de Amstel, is deze begraafplaats teruggebracht in de belangstelling van een breed publiek en ook wereldberoemd geworden.

Ter gelegenheid van dit jubileum heeft het Joods Historisch Museum besloten om in het kader van het 'de Castrojaar' in de eerste helft van 1999 een uitgebreide tentoonstelling te wijden aan leven en werken van David Henriques de Castro Mzn.

In 1883 verscheen bij Brill in Leiden de Castro's Boek 'Keur van Grafstenen' dat tot op de dag van vandaag hét

standaardwerk is over het Beth Haim van Ouderkerk. Om de beroemde schrijver postuum te eren is besloten een facsimile van 'Keur van Grafstenen' uit te geven. Een aparte Engelse vertaling van die delen die in de oorspronkelijke uitgave waren vertaald in het Duits, zal worden toegevoegd.

MEVR. VEGA 90 JAAR

Het bestuur van de Stichting overhandigt aan mevr. Vega voor haar 90e verjaardag het eerste certificaat.

Mevr. Vega woonde vanaf 1936 in het huis op de begraafplaats Beth Haim, waar haar echtgenoot gedurende 50 jaar bewaarder was. Dit huis draagt uit eerbied voor het echtpaar Vega zoals bekend, de naam Alvares Vega huis.

Ook tijdens de moeilijke oorlogsjaren stond dit huis altijd voor iedereen open, waarbij mevr. Vega voor maaltijden en koffie na de mitswa zorgde. Voor haar werk in Ouderkerk aan de Amstel werd zij indertijd als ereburger onderscheiden. Mevr. Vega heeft haar verjaardagscadeaus bestemd voor de Stichting David Henriques de Castrofonds, waarmee het onderhoud en de restauratie van de begraafplaats Beth Haim wordt gesteund.

Het bestuur van de Stichting is mevr. Vega zeer erkentelijk voor deze bijdrage en zal haar voor elke gift die ter gelegenheid van haar 90e verjaardag binnenkomt een certificaat overhandigen.

Het bestuur van de Stichting wenst mevr. Vega nog vele jaren in gezondheid toe temidden van haar kinderen en kleinkinderen en hoopt dat zij met eigen ogen mag aanschouwen hoe haar werk wordt voortgezet.

HET KEERPUNT IS BEREIKT: RESTAURATIE VAN GRAFSTENEN

Dankzij de vele giften die tot nu toe zijn binnengekomen, is een start gemaakt met de restauratie van de grafstenen, die zijn verzakt of gebroken.

Uitgangspunt bij alle restauratiewerkzaamheden aan de graven is, dat de huidige sfeer van de grafvelden moet worden behouden. Bij het demonteren van de graven dient er telkens rekening mee te worden gehouden dat de schade aan de grafstenen door het tillen (middels een speciaal vervaardigd grafmobiel) gemakkelijk kan worden vergroot. Per geval zal de afweging moeten worden gemaakt of deze bijkomende schade acceptabel is, of dat de zerk beter kan blijven liggen zoals hij ligt.

Het natuurlijke proces van verval in natuursteen is niet te stoppen. Wel is het mogelijk het verval te beheersen of te begeleiden, waarbij het verloren gaan van onderdelen wordt ondervangen. Na het demonteren van de zerk wordt of net onder het maaiveld of direct op de gemetselde betonnen ondergrond een mortelbed of betonplaat aangebracht, waarop de fragmenten van de steen worden gelegd.

In de meeste gevallen zijn de oorzaken van de schade de verzakking van de veengrond of de rottende houten palen onder het graf. De monumenten vragen ieder hun eigen restauratie-aanpak, toegespitst op

hun specifieke vormgeving en de ontstane gebreken.

Veelal zijn de monumentale grafzerken uit verschillende onderdelen opgebouwd, waarbij gebruik is gemaakt van ijzeren verankeringen. Het roesten van dit ijzerwerk veroorzaakt onherroepelijk schade aan de natuursteen. De roestende verankeringen worden door een roestvrijstalen band rondom de stenen vervangen.

De Rijksdienst voor de Monumentenzorg heeft in 1996 een advies geschreven, waarin zeer gedetailleerd wordt uiteengezet hoe de restauratie-werkzaamheden moeten worden aangepakt.

DAVID HENRIQUES DE CASTRO MZN EN ZIJN OPGRAVINGEN OP DE OUDE BEGRAAFPLAATS IN OUDERKERK

Door Julie-Marthe Coben

Van 2 mei tot 15 augustus 1999 zal in het Joods Historisch Museum een tentoonstelling te zien zijn over de Amsterdamse Portugees jood David Henriques de Castro Mzn. (1826-1898). Met een veelheid aan objecten, waaronder gegraveerd glaswerk, schilderijen, contemporaine foto's en spectaculaire boeken afkomstig uit zijn eigen collectie, zal het leven van deze negentiende-eeuwse verzamelaar en oudheidkundige, ruim honderd jaar na zijn dood, in beeld worden gebracht.

We kennen De Castro vooral als auteur van De Synagoge der Portugees-Israëlietische Gemeente te Amsterdam, het werk dat in 1875 verscheen ter gelegenheid van het tweehonderdjarig bestaan van deze synagoge, en van Keur van Grafstenen (Leiden 1883), nog steeds hét standaardwerk over de Portugees-joodse begraafplaats in Ouderkerk aan de Amstel. Veel minder bekendheid geniet De Castro als verzamelaar en mede-oprichter, in 1858, van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap. Deze elitaire en prestigieuze vereniging van kunstenaars, letterkundigen, historici en boekhandelaren, deelde naast een artistieke en oudheidkundige belangstelling, ook de overtuiging dat het culturele erfgoed voor Nederland behouden moest blijven. Binnen deze kring vond De Castro vooral aansluiting met zijn enigszins bescheiden, doch aantrekkelijke verzameling van penningen en munten en prenten van Amsterdam. Wie daarentegen De Castro's omvangrijke bibliotheek bekijkt, ontdekt niet alleen een serieuze en gepassioneerde collectioneur, maar

tevens een van de belangrijkste Amsterdamse (lees: Nederlandse) particuliere joodse collecties, op het gebied van met name de Nederlandse sefardica *1.

Veel van deze boeken, waaronder werken van de achttiende-eeuwse geschiedschrijver Franco Mendes, gebruikte De Castro als naslagwerk bij zijn studie naar de grafzerken op de 'oude begraafplaats' in Ouderkerk aan de Amstel, een onderzoek dat hij in 1865 aanving en voortzette tot aan zijn dood. In die periode legde hij circa zesduizend grafzerken bloot, die in de loop der eeuwen in de drassige grond waren weggezaakt, en liet hij er vijftientig restaureren. Zijn *Keur aan Grafstenen* bevat de resultaten van zijn onderzoek in de vorm van een inleiding over historische gebeurtenissen rondom het *Beth Haim* en van een beschrijving en foto van ruim dertig grafzerken, die zowel om hun historische als om hun artistieke waarde voor dit boekwerk werden uitverkoren. Door het verrichten van historisch en genealogisch onderzoek wist De Castro bovendien bij de meeste van de 'minder bekende personen' van wie hij een zerk in het boek had opgenomen een korte biografische beschrijving toe te voegen.

De Castro liet ons echter meer na dan dit monumentale werk alleen; in het Gemeentearchief bevindt zich een groot aantal 'cartons', waarop De Castro de juiste ligging van de zerken tekende, met vermelding van namen en data. Ook liet hij de ruim vijftig grafzerken fotograferen, een niet geringe onderneming als men bedenkt dat foto-

grafie in die tijd een nieuw medium was en hij de loodzware marmere stenen, ten behoeve van de optimale foto, recht op liet 'takelen'. Dankzij zijn inspanningen ontdekte De Castro de zerken van talloze bekende en onbekende Portugees joden, die sinds het begin van de zeventiende eeuw op deze begraafplaats ter aarde werden besteld: van de grafsteen van de beroemde Menasseh ben Israel tot de steen van 'Joseph kind van David Senior', het eerste lijkje dat in Ouderkerk aan rustplaats vond.

De Castro en zijn werk verdienen veel waardering. Als enige jood in Nederland onderkende hij -overigens geheel in de geest van zijn tijd- het belang van grafstenen als historische bron en spaarde hij tijd, moeite, noch geld om niet alleen de zerken maar ook de geschiedenis van zijn eigen gemeente uit de blinde aarde naar de oppervlakte te graven, voor alle generaties die na hem kwamen.

*1) Voor David Henriques de Castro Mzn., zie mijn artikelen 'Voorportaal van Beth Haim, David Henriques de Castro Mzn. En zijn 'ontdekking' van een joodse begraafplaats te Parijs (1861-1864)'. 'Verborgen schatten. Curiosa uit de verzameling van David Henriques de Castro Mzn.' en 'David Henriques de Castro Mzn.: een verzamelaar binnen de kring van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap', in Habinjan, resp. 51e jaargang, nr. 3 (pp. 2, 18-22) nr. 4 (pp. 8-14) en 52e jaargang, nr. 1 (verschijnt eind september 1998). Voor zijn verzameling, zie *Catalogue de vente de la succession de feu M.D. Henriques de Castro Mz.*, Amsterdam 1899.

De veilingcatalogus bevat circa 2400 objecten.

BODEM, WATER, EN GROEN

Het unieke van Beth Haim is, dat bij het ingebruik nemen van de begraafplaats, het oorspronkelijke maaiveldniveau onveranderd is gebleven. Hierdoor is een boeiende en zeer bijzondere combinatie ontstaan van cultuur en 'natte' natuur, die je zelden tegenkomt op een begraafplaats. De begraafplaats is onderdeel van het laag gelegen veenweidelandschap en bestaat grotendeels uit veenbodem. De slappe veenbodem is de oorzaak van het

wegzakken van veel grafstenen. Door de lage ligging van de begraafplaats ten opzichte van het grondwater in combinatie met kwelbewegingen vanuit de Bullewijk, stijgt het grondwater in de winter en voorjaar op een groot deel van het terrein tot aan het maaiveld. De invloed van het aantal kleine, ondiepe greppels, voor een betere ontwatering is zeer beperkt. Grootschalige drainage heeft weinig zin, omdat de veenbodem na drooglegging door oxi-

datie-processen weer zal meedalen met het grondwaterniveau.

De arcadische sfeer van de begraafplaats wordt gevormd door de afwisseling van grasland met boomgroepen, open- en beslotenheid zowel binnen de grafvelden als naar de omgeving. De boomsoorten iep en wilg komen veel voor en geven gezien hun ziektegevoeligheid grote problemen. Veel bomen zijn noodgedwongen al gekapt